

“หลักนิติธรรมกับหลักประชาธิปไตย” : ความ สัมพันธ์ของหลักพื้นฐานของรัฐเสรีประชาธิปไตย

ศ.ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

“หลักนิติธรรมกับหลักประชาธิปไตย” : ความสัมพันธ์ของ หลักพื้นฐานของรัฐเสรีประชาธิปไตย

๑. การแบ่งระบบการเมือง

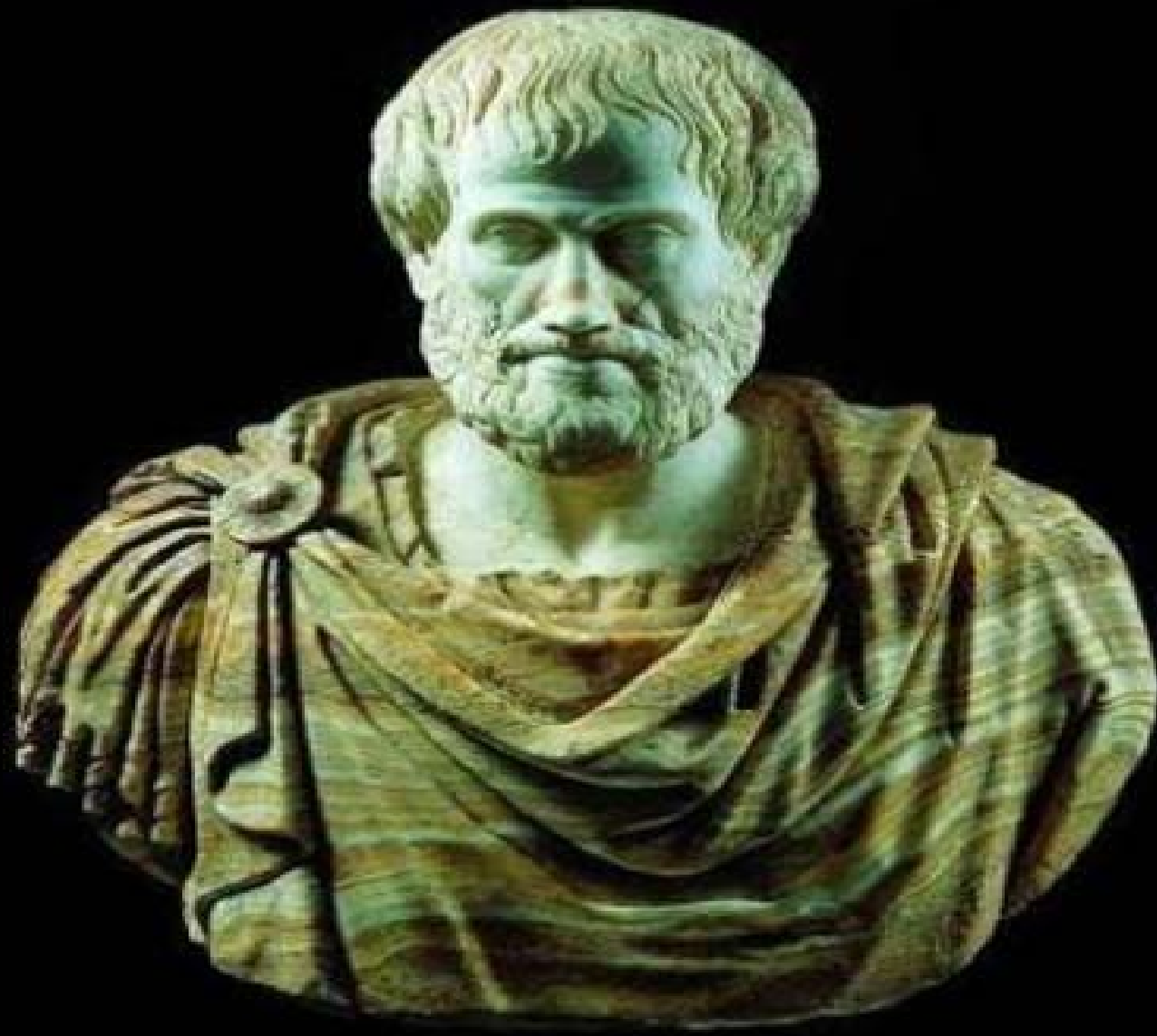
๒. ระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

๓. ความสัมพันธ์ของหลักนิติธรรมกับหลักประชาธิปไตย

๑. การแบ่งระบบการเมือง

๑.๑ การแบ่งระบบการเมืองแบบอริสโตเติล

๑.๒ การแบ่งระบบการเมืองในปัจจุบัน

"THE ROOTS OF EDUCATION
ARE BITTER, BUT THE FRUIT
IS SWEET."

Aristotle

๑.๑ การแบ่งระบบการเมืองแบบอริสโตเติล

จำนวนผู้ปกครอง เพื่อประโยชน์	คนเดียว	คนละบุคคล	ประชาชน
ผู้ปกครองมุ่งประโยชน์ส่วนรวม	ระบอบ ราชาธิปไตย	ระบอบ อภิชนาธิปไตย	ระบอบสาธารณรัฐ
ผู้ปกครองมุ่งประโยชน์ส่วนตัว	ระบอบ ทรราชธิปไตย	ระบอบคนาธิปไตย	ระบอบประชาธิปไตย

๑.๒ ระบบการเมืองในปัจจุบัน

ระบบการเมือง
แบบเสรีประชาธิปไตย

- ระบบรัฐสภา
- ระบบประธานาธิบดี
- ระบบกึ่งประธานาธิบดี
- ระบบสมัชชา

ระบบการเมือง
แบบสังคมนิยม

- ระบบพรรคเดียวของจีน
- ระบบพรรคของเวียดนาม
-

ระบบการเมือง
แบบอำนาจเดียว

- การปกครอง
โดยศาสนา
ผู้นำ

๑.๒ ระบบการเมืองในปัจจุบัน

๑.๒.๑ ระบบการเมืองแบบสังคมนิยม(ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียว)

๑.๒.๒ ระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

๑.๒.๓ ระบบการเมืองแบบอำนาจเดียว

๑.๒.๑ ระบบการเมืองแบบสังคมนิยม(ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียว)

ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียวเป็นระบบการเมืองแบบสังคมนิยม โดยเฉพาะระบบการเมืองการปกครองของจีน โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- มีระบบพรรคเดียวเป็นแกนกลางของ โครงสร้างรัฐ
- ใช้หลักการประชาธิปไตยรวมศูนย์
- ถือหลักกรรมสิทธิ์ของรัฐเป็นหลัก

๑.๒.๒ ระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

- (๑) ระบบรัฐสภา (parliamentary system)
- (๒) ระบบประธานาธิบดี (presidential system)
- (๓) ระบบกึ่งประธานาธิบดี (semi-presidential system)
- (๔) ระบบนายกรัฐมนตรีของเยอรมนี (Kanzler system)
- (๕) ระบบสภา – สวิตเซอร์แลนด์ (assembly system)
- (๖) ประชาธิปไตยแบบร่วมมือ – เนเธอร์แลนด์ (Consociational Democracy)

๑.๒.๓ ระบบการเมืองแบบอำนาจเดี่ยว

(๑) ระบบที่ปกครองโดยผู้นำทางศาสนา – อิหร่าน

(๒) ระบบพรรคคอมมิวนิสต์ - เกาหลีเหนือ

๒. ระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

ระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยมีหลักการพื้นฐาน
อยู่ ๒ หลัก คือ

๒.๑ หลักนิติธรรม

๒.๒ หลักประชาธิปไตย

๒.๑ หลักนิติธรรม

๒.๑.๑ พัฒนาการของหลักนิติธรรม

๒.๑.๒ สาระสำคัญของหลักนิติธรรม

พระเจ้าจอห์นแห่งอังกฤษกำลังลงนามใน MAGNA CARTA ในปี ค.ศ. ๑๒๑๕

๒.๑.๑ พัฒนาการของหลักนิติธรรม

จุดเริ่มต้นสำคัญมีพัฒนาการจากการที่พระเจ้าจอห์นแห่งอังกฤษกำลังลงนามใน Magna carta ในปี ค.ศ. ๑๒๑๕ ซึ่งมีการจำกัดอำนาจของพระเจ้าจอห์น หลายประการ กล่าวคือ

- อำนาจในการจัดเก็บภาษีบางอย่างโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากขุนนางไม่ได้
- มาตรา ๓๙ กำหนดว่า “อิสรชนไม่อาจถูกจับกุม คুমขัง ถูกประหาร หรือถูกเนรเทศ หรือถูกกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เว้นแต่โดยพื้นฐานคำวินิจฉัยตามบทบัญญัติของกฎหมาย”

๒.๑.๒ สารสำคัญของหลักนิติธรรม

(๑) The Rule of Law ของอังกฤษ

(๒) das Rechtsstaatsprinzip ของเยอรมนี

(๓) Etat de droit ของฝรั่งเศส

(๔) due process of law ของสหรัฐอเมริกา

(๑) The Rule of Law ของอังกฤษ

หลักนิติธรรมเป็นหลักพื้นฐานสำคัญสำหรับประเทศที่ใช้ระบบ common law โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ A.V. Dicey ได้กล่าวถึงสาระสำคัญ ๓ ประการ

(๑) การที่ฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจลงโทษบุคคลตามอำเภอใจ เว้นแต่ละเมิดกฎหมายโดยชัดแจ้ง และการพิจารณากระทำต่อหน้าศาล

(๒) ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย(ไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลธรรมดา) ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและศาลเดียวกัน

(๓) หลักทั่วไปของกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นผลมาจากคำวินิจฉัยของศาลหรือกฎหมายธรรมดา มิได้เกิดขึ้นจากการรับรองเป็นพิเศษ โดยรัฐธรรมนูญ

(๒) das Rechtsstaatsprinzip ของเยอรมนี

พัฒนาการ ของนิติรัฐสมัยใหม่ เป็นความพยายามที่จะนำข้อเรียกร้องทั้งหลายของหลักนิติรัฐที่ได้รับการพัฒนาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ มารวบรวมไว้ ดังนั้น “หลักนิติรัฐ” ตามแนวใหม่จึงเป็นหลักการที่ประกอบไปด้วยหลักย่อยหลายหลัก ซึ่งนักวิชาการต่างแยกย่อยของหลักนิติรัฐไว้แตกต่างกัน ซึ่งในที่นี้ของการแบ่งหลักย่อยของหลักนิติรัฐตามแนวของ Theodor Maunz ซึ่งเห็นว่าหลักการสำคัญของหลักนิติรัฐประกอบด้วย (๑) หลักแบ่งแยกอำนาจ (๒) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (๓) หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการ (๔) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา (๕) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา (๖) หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” (๗) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

(๓) Etat de droit ของฝรั่งเศส

จากการศึกษาหลักนิติรัฐจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๕๘ ประกอบกับ (๑) ปฏิญญาสิทธิมนุษยชนและพลเมือง เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ (๒) อารัมภบทของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ค.ศ. ๑๙๔๖ และ (๓) กฎบัตรว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ค.ศ. ๒๐๐๔ แล้วอาจสรุปสาระสำคัญของ “หลักนิติรัฐ” ตามรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสได้ ๔ ส่วน ดังนี้

(๑) ส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ปรากฏอยู่ใน ๓ ส่วน ดังนี้ (๑) ปฏิญญาสิทธิมนุษยชนและพลเมือง เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ (๒) อารัมภบทของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ค.ศ. ๑๙๔๖ และ (๓) กฎบัตรว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ค.ศ. ๒๐๐๔ โดยแบ่งช่วงของสิทธิออกเป็น ๓ ช่วง คือ สิทธิเสรีภาพในยุคเริ่มต้น, สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิทธิในสิ่งแวดล้อม

(๓) Etat de droit ของฝรั่งเศส

(๒) ส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัติอื่น ๆ ของรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๕๘ ปราบปรามหลักการที่
พื้นฐานของหลักนิติรัฐ ในมาตรา ๑ บัญญัติถึงการเป็นรัฐที่เป็นกลางทางศาสนา เป็น
ประชาธิปไตย และเป็นของสังคม สาธารณรัฐรับรองความเสมอภาคตามกฎหมายของ
พลเมืองโดยไม่แบ่งแยกแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา และมาตรา ๖๖ การจับกุมคุมขัง
บุคคลใดตามอำเภอใจจะกระทำมิได้ องค์การของรัฐฝ่ายตุลาการ ในฐานะผู้คุ้มครองสิทธิ
เสรีภาพส่วนบุคคล เป็นผู้ดูแลให้มีการเคารพหลักการนี้ตามเงื่อนไขที่กำหนดโดยรัฐบัญญัติ

(๓) หลักกฎหมายพื้นฐานที่ได้รับการรับรองจากบรรดากฎหมายแห่งสาธารณรัฐ (les
principes fondamentaux reconnus par les lois de la République)

(๔) หลักที่มีคุณค่าเป็นรัฐธรรมนูญ (les principes à valeur constitutionnelle) ที่ได้รับ
การพัฒนาจากคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

(๔) due process of law ของสหรัฐอเมริกา

หลัก due process of law เป็นข้อความคิดที่มีพัฒนาการมาในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาซึ่งนำมาสู่การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในครั้งที่ ๕ (ค.ศ. ๑๗๙๑) และครั้งที่ ๑๔ (ค.ศ. ๑๘๖๘) หลังจากนั้นหลัก due process of law ถูกนำไปใช้ในการตีความในมิติที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจที่อาจกระทบต่อสิทธิของบุคคลแต่อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาศาลสูงสุดเลิกแนวคิดในการนำหลัก due process of law ไปใช้ในมิติในทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ขอบเขตของหลัก due process of law จึงอยู่ในขอบเขตของชีวิต, เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคล

(๔) due process of law ของสหรัฐอเมริกา

ต่อมาภายหลังศาลสูงสุดยอมรับว่าสิทธิต่อไปนี้อยู่ในขอบเขตของสิทธิส่วนบุคคล

- (๑) สิทธิขั้นพื้นฐานในการคุ้มครองความเป็นส่วนบุคคล
- (๒) สิทธิในการทำแท้ง
- (๓) สิทธิส่วนบุคคลในเรื่องทางเพศ และ
- (๔) การคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในขอบเขตอื่น ๆ

๒.๒ หลักประชาธิปไตย

๒.๒.๑ พัฒนาการของสังคมและประชาธิปไตย

๒.๒.๒ รากฐานแนวคิดและสาระสำคัญของหลักประชาธิปไตย

๒.๒.๑ พัฒนาการของสังคมและประชาธิปไตย

(๑) ยุคโบราณ

(๒) ยุคใหม่

(๑) ยุค โบราณ

- Democracy มาจากภาษากรีก
- Demos + Kratos = Rule of the Commoners

แต่อย่างไรก็ตาม อริสโตเติลเห็นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ไม่พึงปรารถนา เพราะการตัดสินใจของประชาชนจะตัดสินใจบนพื้นฐานของการเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

การแบ่งระบบการเมืองตามแนวคิดของอริสโตเติล

จำนวนผู้ปกครอง เพื่อประโยชน์	คนเดียว	คณะบุคคล	ประชาชน
ผู้ปกครองมุ่งประโยชน์ส่วนรวม	ระบอบราชาธิปไตย	ระบอบอภิชนาธิปไตย	ระบอบสาธารณรัฐ
ผู้ปกครองมุ่งประโยชน์ส่วนตัว	ระบอบทรราชธิปไตย	ระบอบคณาธิปไตย	ระบอบประชาธิปไตย

(๒) ยุคใหม่

ก. อังกฤษ

ข. สหรัฐอเมริกา

ค. ฝรั่งเศส

พระเจ้าจอห์นแห่งอังกฤษกำลังลงนามใน MAGNA
CARTA ในปี ค.ศ. ๑๒๑๕

ก. อังกฤษ

พระเจ้าจอห์นต้องการเก็บภาษีเพิ่มเพื่อไปทำสงคราม แต่บรรดาขุนนางอังกฤษไม่ยินยอม จึงรวมตัวกันเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๑๒๑๕ เพื่อเรียกร้องหลักประกันสิทธิของตน โดยยื่นคำขอให้พระเจ้าจอห์นลงพระปรมาภิไธยในเอกสาร “Magna Carta” โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- กษัตริย์ต้องผูกมัดตนเองกับกฎหมายและสิทธิที่มีมาแต่ดั้งเดิม
- ให้หลักประกันสิทธิแก่พวกบารอนทั้งหลายในการให้ความยินยอมในการเก็บภาษีเพิ่มเติมจากเดิม

ก. อังกฤษ

ค.ศ. ๑๒๑๕ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่อำนาจสูงสุดที่เคยอยู่ที่กษัตริย์เริ่มมีข้อจำกัด โดยบรรดาขุนนางเริ่มเข้ามามีบทบาทโดยการให้ความเห็นชอบต่อกษัตริย์ในการเก็บภาษี จากพื้นฐานดังกล่าวจึงพัฒนาไปสู่หลักที่เรียกว่า “ไม่มีภาษี หากปราศจากผู้แทน”

การมีสภาสามัญและสภาขุนนางได้พัฒนามาสู่การเป็นสถาบันสำคัญของหลักประชาธิปไตย

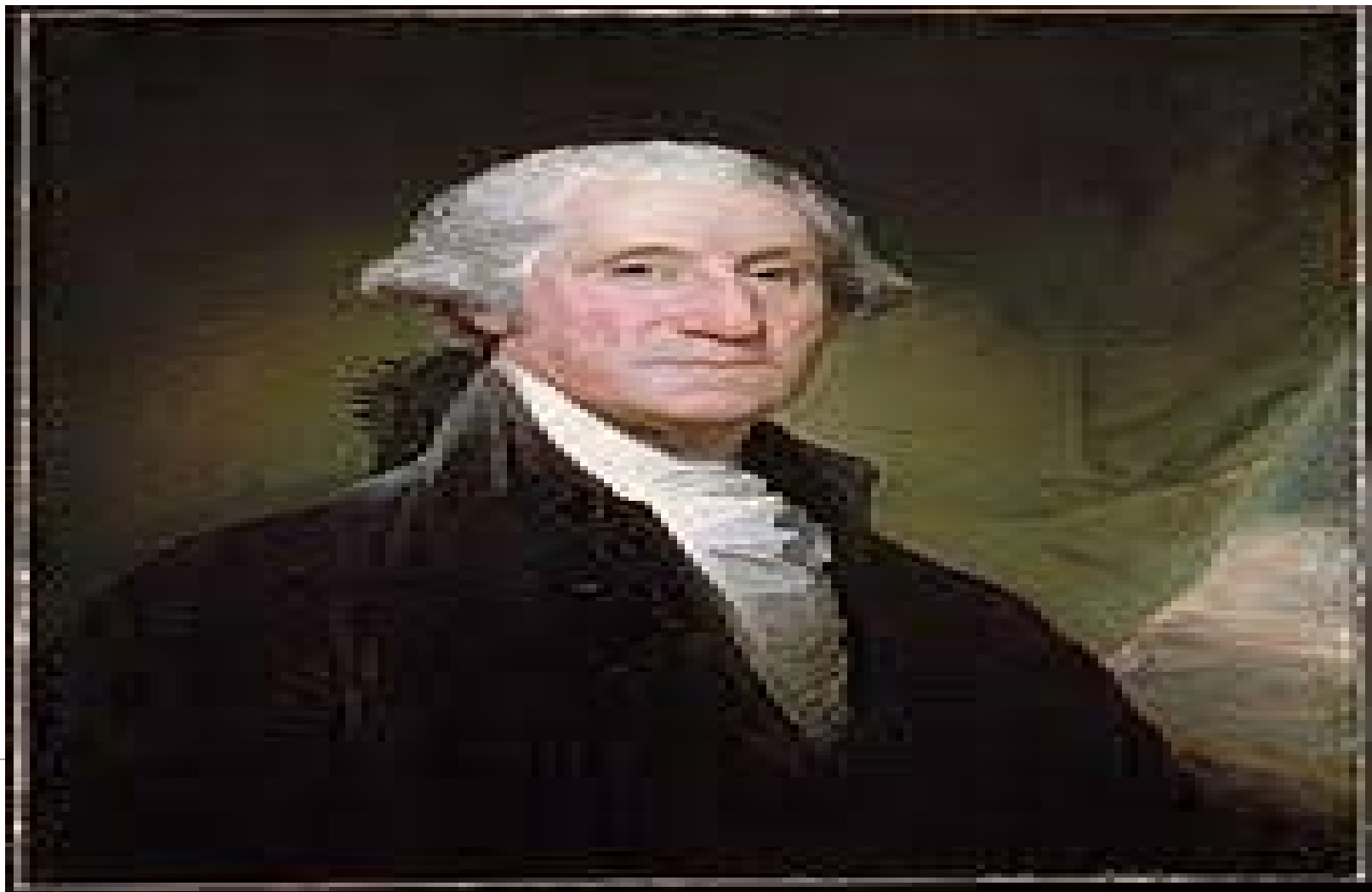
ข. สหรัฐอเมริกา

ปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งและนำไปสู่การประกาศอิสรภาพ คือ

- ๑๗๖๕ รัฐสภาอังกฤษตราพระราชบัญญัติอากรแสตมป์ โดยกำหนดให้ดินแดนอาณานิคมจะต้องติดอากรแสตมป์ ซึ่งถูกโต้แย้งว่าเป็นกฎหมายที่ขัดต่อหลัก “ไม่มีภาษีหากปราศจากผู้แทน”

- ๑๗๗๔ มีการประชุมของตัวแทนที่เรียกว่า “สภากาฬพื้น” (Continental Congress)

- ๑๗๗๕ มีการแต่งตั้งให้ George Washington เป็นผู้บัญชาการกองทัพแห่งชาติ

จอห์น เจย์ (๑๗๓๒ – ๑๗๙๙)

บิดาแห่งสหรัฐอเมริกา

4 กรกฎาคม 1776: สภาแห่งฟิลาเดลเฟียประกาศ “อิสรภาพ”
ปลดแอกจากอังกฤษ

ข. สหรัฐอเมริกา

กล่าวโดยสรุป ระบบการปกครองของสหรัฐอเมริกาปฏิเสธการปกครองแบบรัฐสภาของอังกฤษ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ประมุขของรัฐมาจากการเลือกของประชาชน
- ประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของรัฐและเป็นประมุขฝ่ายบริหารด้วย
- ประธานาธิบดีมีวาระ ๔ ปี

ค. ฝรั่งเศส

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๑๗๘๙ ได้มีการลุกฮือของประชาชน ภายใต้คำขวัญว่า “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” แล้วยกกำลังเข้าทำลายคุกบาสต์ลซึ่งใช้เป็นที่พักขังนักโทษการเมือง อันเป็นสัญลักษณ์ของการกดขี่

- วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๑๗๘๙ มีพระบรมราชโองการรับรอง
สถานภาพของสภาแห่งชาติ

- วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๑๗๘๙ ได้มีประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิ
มนุษยชนและสิทธิพลเมือง ซึ่งได้อิทธิพลมาจาก Declaration of Right
ของสหรัฐอเมริกา โดยเชื่อมโยงเข้ากับแนวความคิดของรูสโซ

(๒) ยุคใหม่

ประชาธิปไตยในยุคใหม่เชื่อมโยงกับแนวคิดของรุสโซ ตามแนวคิดที่ว่าด้วยสัญญาประชาคม ผู้ปกครองต้องปกครองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ทั่วไป เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองไม่ได้ปกครองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ทั่วไป ผู้อยู่ในปกครองย่อมมีความชอบธรรมที่จะเปลี่ยนผู้ปกครองได้

๒.๒.๒ รากฐานแนวคิดและสาระสำคัญของหลักประชาธิปไตย

(๑) รากฐานแนวคิดประชาธิปไตย

(๒) สาระสำคัญของหลักประชาธิปไตย

(๑) รากฐานแนวคิดประชาธิปไตย

รากฐานแนวคิดประชาธิปไตยมีรากฐานที่สำคัญมาจาก ๒ แนวคิด คือ ก. หลักเสมอภาค และ ข. อำนาจอของปวงชน ดังนี้

ก. หลักเสมอภาค

รากฐานแนวคิดของหลักเสมอภาคปฏิเสธระบบการปกครองที่บุคคลมีเอกสิทธิ์อยู่เหนือกฎหมาย รากฐานของแนวคิดนี้จึงปฏิเสธระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(๑) รากฐานแนวคิดประชาธิปไตย

(๒) อำนาจอเป็นของปวงชน

รากฐานของแนวคิดประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากแนวคิดของ “รุสโซ” โดยรุสโซเห็นว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองนั้นมีฐานมาจากสัญญาประชาคม ที่ประชาชนต่างยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครองแต่มิได้เป็นการมอบโดยเด็ดขาด ผู้ปกครองมีความชอบธรรมในการปกครองตราบเท่าที่ยังปกครองไปตามเจตนารมณ์ทั่วไป

(๒) สาระสำคัญของหลักประชาธิปไตย

สาระสำคัญของหลักประชาธิปไตยอาจแบ่งสาระสำคัญออกได้เป็น ๔ ประการ คือ

- ก) อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน
- ข) หลักประชาธิปไตยแบบเสรี
- ค) หลักเสียงข้างมาก
- ง) ประชาธิปไตยทางตรงหรือ โดยทางผู้แทน

ก) อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน

อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หมายถึง อำนาจการปกครองเป็นของประชาชน มิใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือคณะบุคคลใด เมื่ออำนาจการปกครองเป็นของประชาชนจึงอยู่ที่การจัดการปกครองจะจัดให้ประชาชนใช้อำนาจอย่างไร โดยเหตุนี้เองระบอบประชาธิปไตยจึงต้องมีสถาบันการเมืองที่เข้ามาใช้อำนาจแทนประชาชน องค์กรที่เข้ามาใช้อำนาจแทนประชาชนจึงต้องมาจากการแสดงเจตจำนงของประชาชน

ก) อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน

ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาธิปไตยจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยประชาชน อำนาจอรัฐทั้งหลายจึงมีความเชื่อมโยงไปถึงประชาชน ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจอรัฐโดยตรงในการเลือกตั้ง และเป็นผู้ใช้อำนาจอรัฐทางอ้อมโดยผ่านองค์กรของรัฐต่างๆ

ด้วยเหตุนี้การใช้อำนาจขององค์กรที่ใช้อำนาจแทนประชาชนจึงมีวาระที่แน่นอน ทั้งนี้เพื่อให้เจตจำนงของรัฐเป็นไปตามความประสงค์ของประชาชนอย่างแท้จริง

ข) หลักประชาธิปไตยแบบเสรี

ลักษณะของประชาธิปไตยแบบเสรี เป็นลักษณะของสังคมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ลักษณะของประชาธิปไตยแบบเสรีจึงต้องรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคมหรือกลุ่มบุคคล โดยเฉพาะพรรคการเมือง

ข หลักประชาธิปไตยแบบเสรี

ประชาธิปไตยแบบเสรีเป็นประชาธิปไตยของฝ่ายรัฐเสรีประชาธิปไตยที่แตกต่างจากประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ของฝ่ายสังคมนิยม ดังนี้

ก. ระบบหลายพรรค ระบบการเมืองของรัฐนั้นๆจะต้องเป็นระบบหลายพรรค โดยการตั้งพรรคการเมืองเป็นเสรีภาพพื้นฐาน

ข. เสรีภาพของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

ค. เสรีภาพของ “ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้ง”

ง. เสรีภาพของ “ตัวแทนประชาชน”

ค) หลักเสียงข้างมาก

การปกครองโดยเสียงข้างมากเป็นการสะท้อนว่าการตัดสินใจโดยเสียงข้างมากถือว่าเป็นเจตนารมณ์ของคนส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามฝ่ายข้างมากก็ต้องเคารพฝ่ายข้างน้อย ดังนั้นประชาธิปไตยแม้จะถือตามเสียงข้างมาก แต่ก็จะต้องมีระบบการคุ้มครองฝ่ายข้างน้อย

แม้ว่าหลักเสียงข้างมากจะเป็นพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย แต่หลักเสียงข้างมากยังอาจจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น

- หลักเสียงข้างมากแบบธรรมดา นำไปสู่ประชาธิปไตยแบบเสียงข้างมาก
- หลักเสียงข้างมากเด็ดขาด นำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรองดอง
- หลักเสียงข้างมากแบบเอกฉันท์ นำไปสู่ประชาธิปไตยแบบฉันทามติ

ง) ประชาธิปไตยทางตรงหรือ โดยทางผู้แทน

การปกครองในระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันไม่สามารถใช้ประชาธิปไตยทางตรงได้ ดังนั้นประชาธิปไตยในปัจจุบันจึงกลายเป็นระบบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนหรือประชาธิปไตยโดยพรรคการเมือง แต่ประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนก็มีข้อบกพร่อง ปัจจุบันจึงเกิดประชาธิปไตยแบบผสม

ประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนความสำเร็จของประชาธิปไตยจึงวางอยู่บนพื้นฐานของระบบพรรคการเมือง ดังนั้นประเทศใดที่ระบบพรรคการเมืองขาดคุณภาพมักมีผลต่อคุณภาพของประชาธิปไตยด้วย ด้วยเหตุนี้หลายประเทศจึงนำประชาธิปไตยทางตรงมาใช้เพื่อถ่วงดุลกับประชาธิปไตยโดยพรรคการเมือง

๓. ความสัมพันธ์ของหลักนิติธรรมกับหลักประชาธิปไตย

หลักนิติธรรมกับหลักประชาธิปไตยในฐานะเป็นหลักการรากฐานของรัฐเสรีประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันใน ๗ มิติ ดังนี้

๓.๑ หลักการทั้งสองเป็นรากฐานกับการต่อสู้กับระบอบการปกครองแบบเก่า

๓.๒ ความสัมพันธ์ที่มีต่อประชาชน

๓.๓ ความสัมพันธ์ในแง่การจัดองค์กรของรัฐ

๓.๔ ความสัมพันธ์ที่แสดงผ่านอำนาจนิติบัญญัติหรือรัฐสภา

๓.๕ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

๓.๖ ลักษณะของการใช้อำนาจอธิปไตยขององค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักทั้งสอง

๓.๗ ความสัมพันธ์ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกัน

๓.๑ หลักการทั้งสองเป็นรากฐานกับการต่อสู้กับระบอบการปกครองแบบเก่า

จากการศึกษาความเป็นมาของ “หลักประชาธิปไตย” และ “หลักนิติรัฐ” แล้วจะเห็นได้ว่าทั้งสองหลักการมีรากฐานที่มีลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ เป็นปฏิกิริยาของระบบการปกครองที่ผู้ปกครองมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยหลักประชาธิปไตยมุ่งที่จะเปลี่ยนตัวผู้ปกครองโดยให้ผู้ปกครองมีความเชื่อมโยงกับประชาชน ในขณะที่หลักนิติธรรมมุ่งที่จะจำกัดอำนาจของผู้ปกครอง

๓.๑ หลักการทั้งสองเป็นรากฐานกับการต่อสู้กับระบอบการปกครองแบบเก่า

- กรณีของอังกฤษ เริ่มด้วย “หลักนิติธรรม” คือจำกัดอำนาจผู้ปกครอง และค่อย ๆ พัฒนาสถาบันประชาธิปไตยคือ “รัฐสภา” ในเวลาต่อมา
- กรณีของสหรัฐอเมริกา เริ่มด้วยหลักประชาธิปไตย โดยการเชื่อมโยงประมุขของรัฐกับประชาชน และให้ประธานาธิบดีมีวาระ ๔ ปี
- กรณีของฝรั่งเศส เริ่มด้วยการล้มระบอบเก่าและสถาปนาระบอบใหม่ โดยการประกาศปฏิญญาสิทธิพลเมือง

๓.๒ ความสัมพันธ์ที่มีต่อประชาชน

- หลักประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากประชาชน ซึ่งพัฒนามาสู่ “หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน” หลักการนี้ได้ก่อให้เกิดความชอบธรรมของอำนาจของประชาชนว่าเป็นฐานรากที่สำคัญของการใช้อำนาจอธิรัฐทั้งหลาย

- ส่วน “หลักนิติธรรม” มีความสัมพันธ์กับ “ประชาชน” ในฐานะที่ประชาชนเป็น “เป้าหมาย” ที่ระบบกฎหมายของรัฐมุ่งปกป้องคุ้มครอง เพราะหลักนิติธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองประชาชนจากการใช้อำนาจ จากความมุ่งหมายดังกล่าวของหลักนิติธรรมในประการนี้จึงนำไปสู่หลักการสำคัญคือ “หลักความผูกพันต่อรัฐธรรมนูญของอำนาจอธิปไตย”

๓.๒ ความสัมพันธ์ที่มีต่อประชาชน

- ในมติของ “หลักประชาธิปไตย” พัฒนามาสู่ “หลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยขององค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ เป็นข้อเรียกร้องว่า องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายจะต้องเชื่อมโยงกับประชาชน โดยการเชื่อมโยงอาจเชื่อมโยงโดยตรง หรือเชื่อมโยงโดยทางอ้อม

๓.๒ ความสัมพันธ์ที่มีต่อประชาชน

- ในมิติของ “หลักนิติธรรม” ก่อให้เกิดหลักความผูกพันจ่อ
กฎหมายขององค์กรของรัฐทั้งหลาย เช่น “หลักความผูกพันต่อ
กฎหมายของฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการ” หลักความผูกพันต่อ
รัฐธรรมนูญของฝ่ายนิติบัญญัติ” เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกัน
ในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากการใช้อำนาจของรัฐ
ทั้งหลาย

๓.๓ ความสัมพันธ์ในแง่การจัดองค์กรของรัฐ

หลักทั้งสองมีข้อเรียกร้องที่แตกต่างกัน หลักประชาธิปไตยมีข้อเรียกร้องว่า องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายจะต้องมีความเชื่อมโยงถึงประชาชนนำมาสู่ “หลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตย” ในขณะที่ “หลักนิติธรรม” เรียกร้อง “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” เพราะสภาพการณ์ที่ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจการคุ้มครองสิทธิประชาชนย่อมไม่มีหลักประกันใด ดังนั้นหลักการแบ่งแยกอำนาจจึงถือได้ว่าเป็นรากฐานของหลักนิติธรรม หากไม่มีหลักแบ่งแยกอำนาจย่อมไม่มีหลักนิติธรรม

๓.๓ ความสัมพันธ์ในแง่การจัดองค์กรของรัฐ

“หลักประชาธิปไตย” เรียกร้องให้เกิด “หลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยขององค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ” ซึ่งนำมาสู่การออกแบบระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย

- ระบบรัฐสภา
- ระบบประธานาธิบดี
- ระบบกึ่งประธานาธิบดี

๓.๓ ความสัมพันธ์ในแง่การจัดองค์กรของรัฐ

“หลักนิติธรรม” เรียกร้องการจัดองค์กรของรัฐเพื่อให้เกิดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ

- หลักแบ่งแยกอำนาจ
- หลักความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการ
- หลักห้ามมิให้จัดตั้งศาลพิเศษ

๓.๔ ความสัมพันธ์ที่แสดงผ่านอำนาจนิติบัญญัติหรือรัฐสภา

จากการพิจารณาความสัมพันธ์ของหลักทั้งสองต่อรัฐสภาแล้วอาจกล่าวได้ว่า “หลักประชาธิปไตย” เป็นหลักที่เป็นที่มาของอำนาจหรือความชอบธรรมของอำนาจรัฐสภา แต่ในขณะที่ “หลักนิติธรรม” กับรัฐสภานั้นถือว่า “หลักนิติธรรม” เป็นข้อจำกัดของอำนาจของรัฐสภาซึ่งนำมาสู่การควบคุมตรวจสอบอำนาจของรัฐสภาโดยองค์กรที่มีอำนาจในการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

๓.๔ ความสัมพันธ์ที่แสดงผ่านอำนาจนิติบัญญัติหรือรัฐสภา

“หลักประชาธิปไตย” ในมิติที่สัมพันธ์กับรัฐสภา เนื่องจาก
รัฐสภาเป็นองค์กรที่มีความชอบธรรมในทางประชาธิปไตย รัฐสภา
จึงเป็นองค์กรที่มีความชอบธรรมในการตรากฎหมายในเรื่อง
ต่อไปนี้

- จำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน
- กำหนดโทษทางอาญา
- กำหนดฐานภาษี

๓.๔ ความสัมพันธ์ที่แสดงผ่านอำนาจนิติบัญญัติหรือรัฐสภา

“หลักนิติธรรม” เรียกร้องว่า การใช้อำนาจของรัฐสภาจะต้องถูกผูกพันกับรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้จึงต้องสร้างระบบการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย เพื่อตรวจสอบกฎหมายของรัฐสภาว่าเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้หรือไม่

๓.๕ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญจะเชื่อมโยงกับหลักการเข้าอำนาจของฝ่ายการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเหล่านั้น ส่วนหลักนิติธรรมเป็นหลักที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญกระจัดกระจายในส่วนต่างๆ หลายส่วน เช่น หมวดสิทธิเสรีภาพ หมวดศาล และการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย

๓.๕ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

“หลักประชาธิปไตย” เกี่ยวกับการเข้าสู่อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ
และฝ่ายบริหาร

- การได้มาของฝ่ายรัฐสภา
- การได้มาของฝ่ายบริหาร
- ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ

๓.๕ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

“หลักนิติธรรม” ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมีบัญญัติไว้กระจัดกระจายหลายส่วน กล่าวคือ

- หลักแบ่งแยกอำนาจ
- หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน
- ศาลและหลักประกันความอิสระของศาล
- หลักการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

๓.๖ ลักษณะของการใช้อำนาจอรัฐขององค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลัก ทั้งสอง

องค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักประชาธิปไตยกระทำการในลักษณะของการริเริ่มได้เอง (active) ในขณะที่องค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักนิติรัฐไม่สามารถกระทำการในลักษณะที่ริเริ่มได้เอง จะต้องเป็นผู้ฟ้องหรือร้องที่มีอำนาจยื่นเรื่องเพื่อให้ศาลพิจารณา ลักษณะในการกระทำขององค์กรมีลักษณะ passive และมีข้อจำกัดเฉพาะในประเด็นที่มีการฟ้องหรือร้องเท่านั้น

๓.๖ ลักษณะของการใช้อำนาจอรัฐขององค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักทั้งสอง

“หลักประชาธิปไตย” องค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักประชาธิปไตยจะใช้อำนาจในลักษณะ active ที่เป็นการใช้อำนาจทางการเมือง การใช้อำนาจในทางนโยบาย เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม การใช้อำนาจในทางนโยบายโดยทั่วไปแล้วเป็นข้อจำกัดของอำนาจตุลาการในการควบคุมตรวจสอบ

๓.๖ ลักษณะของการใช้อำนาจอรัฐขององค์กรที่มีพื้นฐานมาจากหลักทั้งสอง

“หลักนิติธรรม” องค์กรภายใต้หลักนิติธรรมมักเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจในลักษณะ passive กล่าวคือ ไม่มีอำนาจที่จะริเริ่มได้เอง ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะพื้นฐานขององค์กรตุลาการทั้งหลาย การที่จะมีอำนาจพิจารณาได้จะต้องมีผู้ฟ้องหรือผู้ร้องที่มีอำนาจในเรื่องนั้น จึงจะทำให้องค์กรตุลาการมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาได้

๓.๗ ความสัมพันธ์ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกัน

๓.๗.๑ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ

๓.๗.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

๓.๗.๓ ปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างองค์กรในการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับ
ศาลรัฐธรรมนูญ

๓.๗.๑ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ

(๑) กรณีการตั้งศาลรัฐธรรมนูญครั้งแรกของโลกที่ออสเตรเลีย

(๒) กรณีการมอบอำนาจให้ศาลเลอว์มีอำนาจในการออกกฎหมายที่เยอรมนี

(๑) กรณีการตั้งศาลรัฐธรรมนูญครั้งแรกของโลกที่ออสเตรเลีย

แนวคิดดั้งเดิม โดย Carl Schmitt กับแนวคิดใหม่โดย Hans Kelsen
แนว ความคิดของบุคคลทั้งสองถือว่ามึบทบาทสำคัญในการถกเถียงทาง
ความคิดของยุคสมัยนั้น โดยเฉพาะความไม่สอดคล้องระหว่างศาล
รัฐธรรมนูญกับหลักประชาธิปไตย

(๑) กรณีการตั้งศาลรัฐธรรมนูญครั้งแรกของโลกที่ออสเตรีย

ก.) แนวคิดดั้งเดิม เห็นว่า การให้ศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นการขัดกับหลักว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของรัฐสภา (die Souveränität des Parlaments) หรือถึงกับขัดกับหลักว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของประชาชน (die Volkssouveränität)

แนวความคิดนี้จึงปฏิเสธอำนาจตุลาการในการวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ตราโดยรัฐสภา เพราะการยอมรับให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ากฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญได้ เท่ากับให้อำนาจศาลกระทำการขัดต่อเจตจำนงของปวงชนได้ แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่จำกัดอำนาจตุลาการที่ปรากฏอยู่ในภาคพื้นยุโรปในช่วงต้นศตวรรษที่ ๑๙

(๑) กรณีการตั้งศาลรัฐธรรมนูญครั้งแรกของโลกที่ออสเตรเลีย

ข) แนวคิดใหม่ โดย Hans Kelsen เห็นว่า

ข.๑) การกล่าวถึงอำนาจอธิปไตยนั้น องค์กรของรัฐองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าตนเป็นองค์กรอธิปไตยเพียงลำพัง การที่กล่าวว่าองค์กรศาลรัฐธรรมนูญนั้นไม่สอดคล้องกับหลักอธิปไตยของรัฐสภาเป็นการแสดงถึง แนวโน้มของการให้อำนาจในทางการเมืองจำกัดอยู่เฉพาะในองค์กรนิติบัญญัติ ซึ่ง ไม่สามารถจำกัดได้โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

(๑) กรณีการตั้งศาลรัฐธรรมนูญครั้งแรกของโลกที่ออสเตรเลีย

ข.๒) ศาลรัฐธรรมนูญนอกจากจะไม่ขัดแย้งกับหลักประชาธิปไตยแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญยังทำหน้าที่ทำให้หลักประชาธิปไตยมีความมั่นคงยิ่งขึ้น โดยการผูกพันของหลักประชาธิปไตยแบบพหุนิยมกับศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้แสดงออกในอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย

ข.๓) ศาลรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือของการให้หลักประกันต่อความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ซึ่งหมายความว่า จากภารกิจของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงเป็นการให้หลักประกันต่อโครงสร้างของสังคมประชาธิปไตยแบบพหุนิยม ภารกิจที่สำคัญของศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นนี้คือการคุ้มครองฝ่ายข้างน้อยซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบพหุนิยม

(๒) กรณีการมอบอำนาจให้ฮิตเลอร์มีอำนาจในการออกกฎหมายที่เยอรมนี

ข้อเท็จจริงช่วงของพรรคนาซี

- ๕ มีนาคม ๑๙๓๓ พรรคนาซีร่วมกับพรรคการเมืองอื่นจัดตั้งรัฐบาล โดยมีคะแนนเสียง ๕๒ เปอร์เซ็นต์

- ๑๙๓๓ พรรคนาซีขอแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยใช้เสียง ๒ ใน ๓ ของสภา แก้โดยการมอบอำนาจให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจในการตรากฎหมาย

- ๑๔ กรกฎาคม ๑๙๓๓ รัฐบาลได้ออกกฎหมายให้พรรคนาซีเป็นพรรคการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมายเพียงพรรคเดียว

- ๒ สิงหาคม ๑๙๓๔ ประธานาธิบดี Hindenburg ถึงแก่อสัญกรรมฮิตเลอร์ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีก็เข้ารับตำแหน่งดังกล่าวแทน และได้เรียกตำแหน่งดังกล่าวว่า “ท่านผู้นำ”

(๒) กรณีการมอบอำนาจให้ฮิตเลอร์มีอำนาจในการออกกฎหมายที่เยอรมนี

สภาพปัญหาทางการเมืองของเยอรมนีภายใต้รัฐธรรมนูญ ๑๙๑๙ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีดังนี้

(๑) อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติและอำนาจฝ่ายบริหารตกอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคนาซีอย่างเด็ดขาด

(๒) อำนาจของประธานาธิบดีอยู่ภายใต้อิทธิพลของฮิตเลอร์

(๓) มีการอาศัยประชามติเพิ่มอำนาจให้ฮิตเลอร์

(๔) สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญไม่ได้รับการคุ้มครอง

(๕) รัฐธรรมนูญขาดระบบในการปกป้องความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

(๑) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๘ - ๒๒/๒๕๕๕

คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ มีประเด็นในการวินิจฉัย ๔ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจรับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ หรือไม่

- ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจรับคำร้องไว้พิจารณาและวินิจฉัยได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ วรรคสอง

๓.๗.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ประเด็นที่ ๒ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา ๒๕๑
สามารถแก้ไขเพิ่มเติมโดยยกเลิกรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ ได้หรือไม่

- การแก้ไขเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๑ แม้จะเป็นอำนาจ
ของรัฐสภาก็ตาม แต่การแก้ไขเพิ่มเติม โดยการยกร่างใหม่ทั้งฉบับยังไม่
สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๑

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ประเด็นที่ ๓ การกระทำของผู้ถูกร้องเป็นการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ วรรคหนึ่ง หรือไม่

- ข้อเท็จจริงยังรับฟังไม่ได้ว่า การกระทำของผู้ถูกร้องเป็นการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้แต่อย่างใด จึงให้ยกคำร้อง

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ประเด็นที่ ๔ หากกรณีเป็นการกระทำที่เข้าข่ายตามมาตรา ๖๘ วรรคหนึ่ง จะถือเป็นเหตุให้ ศาลรัฐธรรมนูญต้องสั่งยุบพรรคการเมืองและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหาร พรรคการเมืองหรือไม่

การกระทำของ ผู้ถูกร้องทั้งหกจึงฟังไม่ได้ว่ามีเจตนาล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้ เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๘ วรรคหนึ่ง จึงให้ยกคำร้องในประเด็นนี้ และเมื่อได้วินิจฉัยเป็นดังนี้แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยในประเด็นที่ ๔ อีกต่อไป

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

(๒) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๕ – ๑๘/๒๕๕๖

เรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ กรณีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเด็นที่มาของสมาชิกวุฒิสภา ศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดประเด็น การพิจารณาไว้ ๒ ประเด็น

ก. กระบวนการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ หรือไม่

ข. การแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ หรือไม่

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ก. กระบวนการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ หรือไม่

- การดำเนินการเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมที่รัฐสภารับหลักการ เป็นไปโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๕๑ (๑) วรรคหนึ่ง

- การกำหนดเวลาแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓ วรรคสอง และมาตรา ๑๒๕ วรรคหนึ่ง

- การออกเสียงลงคะแนนที่ทุจริตไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้แทนปวงชนชาวไทย และขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มิอาจถือว่าเป็นมติที่ชอบของรัฐสภาในกระบวนการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ข. การแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ หรือไม่

“...การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ตามคำร้องนี้ เป็นการแก้กลับไปสู่จุดบกพร่องที่เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีต เป็นจุดบกพร่องที่ล่อแหลม เสี่ยงต่อการสูญเสียสันติภาพ และสามัคคีของมวลหมู่มหาชนชาวไทย เป็นความพยายามนำประเทศชาติให้ถอยหลังเข้าคลอง ทำให้วุฒิสภาพกลับไปเป็นสภาพาติพิน้อง สภาพของครอบครัว และสภาพัวเมีย สูญเสียสถานะ และศักยภาพแห่งการเป็นสติปัญญาให้แก่สภาผู้แทนราษฎร นำพาไปสู่การผูกขาดอำนาจรัฐ ตัดการมีส่วนร่วมของปวงประชาหลากหลาย หลายอาชีพ เป็นการกระทบต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันทรงมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเปิดช่องให้ผู้ร่วมกระทำการครั้งนี้ กลับมีโอกาสดำเนินการซึ่งอำนาจในการปกครองด้วยวิธีการที่ไม่ได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากการออกเสียงแสดงประชามติของมหาชนชาวไทย...”

๓.๓.๒ ความขัดแย้งของหลักทั้งสองในอดีตที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัย ดังนี้

(๑) มติเสียงข้างมาก ๖ ต่อ ๓ ว่า การดำเนินการพิจารณาและลงมติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญของผู้ถูกร้องทั้งหมดในคดีนี้ เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๒๒ มาตรา ๑๒๕ วรรค ๑ และวรรค ๒ และมาตรา ๓ วรรค ๒

(๒) มติเสียงข้างมาก ๕ ต่อ ๔ ว่า เนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญขัดแย้งต่อหลักการพื้นฐานและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ อันเป็นการกระทำเพื่อให้ผู้ถูกร้องได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ มาตรา ๖๘ วรรคหนึ่ง

๓.๗.๓ ปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างองค์กรในการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับ ศาลรัฐธรรมนูญ

Markus Vasek ได้เขียนบทความเรื่อง “ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่อันตรายน้อยที่สุดจริงหรือ?” (Verfassungsgerichtsbarkeit als “least dangerous branch”?) ในหนังสือเรื่อง “ศาลรัฐธรรมนูญในอนาคต - อนาคตของศาลรัฐธรรมนูญ”(Verfassungsgerichtsbarkeit in der Zukunft – Zukunft der Verfassungsgerichtsbarkeit) เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นในโอกาสที่ศาลรัฐธรรมนูญของออสเตรเลียมีอายุครบ ๑๐๐ ปี

๓.๗.๓ ปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างองค์กรในการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับ ศาลรัฐธรรมนูญ

บทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่อยู่ภายใต้หลักนิรันดร์ซึ่งแสดงนัยว่า ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรแก้ไขรัฐธรรมนูญกับศาลรัฐธรรมนูญนั้น ไม่อาจถูกพิจารณาได้บนความสัมพันธ์ดังที่เคยเป็นมา แต่จะต้องพิจารณาในฐานะที่ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้คุ้มครอง “หลักนิรันดร์” แต่อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้อาจจะถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดได้ เพราะ

ประการแรกรัฐธรรมนูญได้กำหนด “หลักนิรันดร์” ไว้

ประการที่สองศาลรัฐธรรมนูญอาจปฏิเสธการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้

และ

๓.๗.๓ ปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างองค์กรในการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับศาลรัฐธรรมนูญ

ท้ายที่สุดจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีเช่นนี้องค์กรในการแก้ไขรัฐธรรมนูญย่อมไม่อาจกลายเป็นองค์กรที่เหนือกว่าศาลรัฐธรรมนูญได้ เพราะศาลรัฐธรรมนูญได้ตัดสินใจข้อพิพาทภายใต้เงื่อนไขการตีความของศาลรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาเป็นการปฏิเสธย่อมมีผลในทางกฎหมายเป็นที่สุด เพราะการตีความกฎหมายที่แม้จะไม่ถูกต้องโดยทั่วไปแล้วย่อมไม่อาจถูกโต้แย้งโดยศาลอื่นได้

๓.๗ ความสัมพันธ์ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกัน

หลักประชาธิปไตย” และ “หลักนิติธรรม” ในมิติต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นถึงการประเมิน “คุณค่า” ของหลักการทั้งสองหากกล่าวสรุปโดยรวมทั้ง ๓ มิติ หลักประชาธิปไตยสัมพันธ์กับ “ผู้ใช้อำนาจอัฐ” ในขณะที่ “หลักนิติธรรม” สัมพันธ์กับ “ปัจเจกบุคคล” ดังนั้น หากหลักทั้งสองเกิดความขัดแย้งกันจะถือว่าหลักใดมีสถานะเหนือกว่ากัน โดยทั่วไปแล้วถือย่อมถือว่าหลักนิติธรรมอยู่ในสถานะที่เหนือกว่า เพราะหลักนิติธรรมเปรียบเสมือนปราการสุดท้าย หากยอมให้หลักประชาธิปไตยมีสถานะเหนือหลักนิติธรรมแล้วจะนำไปสู่การทำลายดุลยภาพระหว่างหลักทั้งสอง ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะทำให้หลักเสียงข้างมากของหลักประชาธิปไตยจะกลืนกิน “หลักนิติธรรม” จนหมดสิ้น

บทสรุป

หลักประชาธิปไตยและหลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานของเสรีประชาธิปไตย หลักทั้งสองมีลักษณะที่อิงซึ่งกันและกัน การที่หลักใดหลักหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกหลักหนึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะกรณีของหลักประชาธิปไตยหากมีอำนาจเหนือหลักนิติธรรมเมื่อใด เมื่อนั้นสังคมจะสูญเสียคุณภาพและนำมาสู่ความขัดแย้งของสังคมในวงกว้าง